

2016. gadā atvadījāties no mūžībā aizgājušajiem ilggadējajiem institūta darbiniekiem – mākslinieces Edītes Krastenbergas un vēsturnieka, institūta direktora Induļa Roņa.

Aizvadīts darbīgs un jauniem izaicinājumiem bagāts gads, kas daudzējādā ziņā formulējis 2017. gada uzdevumus LU LVI darbiniekiem un administrācijai. Atliek novēlēt veiksmi un izdošanos!

Ilze Boldāne-Zeļenkova

LATVIJAS VĒSTURES SEKCIJA LATVIJAS UNIVERSITĀTES 75. KONFERENCĒ

2017. gada 20. februārī Latvijas Universitātes 75. konferences zinātniskās tēmas “*Letonika, diaspora un starpkultūru komunikācija*” ietvaros notika LU Latvijas vēstures institūta organizētā Latvijas vēstures sekcija. Sekcijas mērķis bija iepazīstināt klausītājus ar prioritārās tēmas apakšprojekta “*Latvijas teritorija kā dažādu kultūrtelpu, reliģiju, politisko, sociālo un ekonomisko interešu saskarsmes zona no aizvēstures līdz mūsdienām*” izpildītāju 2016. gadā paveikto un turpmāko pētījumu virzieniem. Konferencē bija paredzēti trīspadsmit referāti, taču dažādu iemeslu dēļ uzstājās vien desmit referenti, tomēr arī pārējo kolēģu referāti klausītājiem tika nolasīti. Latvijas vēstures sekcijas darbs tika organizēts trīs daļās. Aplūkotās tēmas bija daudzveidīgas un attiecās uz 20. gs. vēstures pētniecību.

Pirmajā daļā uzstājās četri referenti. Vispirms ar saistošu referātu par Latvijas vēsturiskās ģeogrāfijas un vēsturiskās demogrāfijas aktuālajiem jautājumiem uzstājās **Muntis Auns**. Viņš norādīja, ka tās ir divas saistītas vēstures palīgozāres, kas var sniegt atbildes uz jautājumiem par apdzīvojuma un iedzīvotāju skaita dinamiku periodā (16.–17. gs.), par kuru demogrāfiska rakstura informācija ir ierobežota. Piemēram, pēc apkopotām ziņām, Turaidas un Krimuldas pilsnovadus Livonijas karš ietekmēja salīdzinoši maz, savukārt poļu-zviedru karš izraisīja smagas sekas vēlākajā demogrāfiskajā kustībā. Daudzi jautājumi ir maz izpētīti, bet avoti ne vienmēr dod viennozīmīgu atbildi, tādēļ produktīvi būtu veidot digitālu datubāzi ģeogrāfijas un demogrāfijas datu uzkrāšanai.

Margarita Barzdeviča referātā “Izmaiņas Rīgas piepilsētas teritorijā 18. gs. pirmās puses kartogrāfiskā materiāla atspoguļojumā” analizēja

vides izmaiņas Rīgas piepilsētas teritorijā un tuvākā apkārtnē abos Daugavas krastos. Tika prezentēti 18. gs. pirmās puses dažādi kartogrāfiskie attēli. Pētniece norādīja, ka jaunu informāciju var gūt arī no nerealizēto projektu kartogrāfiskā materiāla, kurās ir ieskicēta reālā situāciju Rīgas priekšpilsētā un tās tuvākajā apkārtnē. Analizējot šos plānus, iespējams noteikt gan Rīgas priekšpilsētas teritoriju, gan būtiskākās izmaiņas piepilsētas iedzīvotāju sociālajā un nacionālajā sastāvā. Apzinātais kartogrāfiskais materiāls ir unikāla vizuāla liecība par situāciju 18. gs. sākumā, par kuru līdz mūsdienām saglabājušies vien daži objekti un toponīmi.

Anita Čerpinska referēja par Rīgas tirdzniecības palīgamatu dzimtu izpētes iespējām. Pētniece norādīja, ka ziedu laikus palīgamati piedzīvoja 18. gadsimtā, kad tirdzniecības uzplaukuma iespaidā daudzas amatu dzimtas kļuva pārtikušas, bet 19. gadsimtā iezīmējās pakāpenisks amatu noriets. Amatu locekļu savstarpējo strīdu gadījumus, mantojuma tiesības utt. izskatīja Rīgas ķemerejas un amatu tiesa vai tirdzniecības tiesa. Šie materiāli ļauj ielūkoties gan attiecībās ģimenes ietvaros, gan tirdzniecības norises procedūrās ikdienā, kā arī atklāt ģeoloģiskās saites indivīdu starpā. Dzimtu perspektīva ļauj pētīt konkrētas Rīgas priekšpilsētas attīstību, jo liela daļa amatu locekļu dzīvoja uz salām un tuvajā Pārdaugavā. Būvniecības, ēku vērtēšanas un mantu inventāru lietas ļauj izsekot apdzīvotības un sadzīves apstākļiem konkrētajās vietās.

Konferences pirmo daļu noslēdza **Inetas Lipšas** referāts, kas pamatā aplūkoja prostitūcijas eifemizāciju Padomju Latvijā. Vēsturniece norādīja, ka terminoloģija un sociālā realitāte ir pētāma, izmantojot tādas tēmas kā t.s. parazitiskā dzīvesveida un seksuāli transmisīvo slimību apkarošana. Varas struktūras izmantoja eifēmismus, lai apspriestu prostitūcijas problemātiku. Starptautiskā kuģniecība un 50. gadu vidū Padomju Latviju arvien biežāk apmeklējošie ārzemju tūristi veicināja prostitūcijas piedāvājumu, kam pamatā bija zemās algas un vēlme iegūt ārzemēs ražotās mantas. Prostitūcijas pircēju – padomju pilsoņu uzvedību varas struktūras neproblematizēja. Prostitūcija tika dzimtiskota kā tikai padomju pilsoņu – sieviešu problēma. “Perestroika” mainīja varas attieksmi pret aplūkojamo tematiku.

Otro konferences daļu atklāja **Inna Gīle** ar referātu “Latvijas militārās medicīnas vēstures (1918–1940) izpētes aktuālie jautājumi”. Viņa atzīmēja, ka militārās medicīnas vēsture ir plaši pētīta gan Rietumeiropā, gan ASV, gan Krievijā. Latvijā un Baltijā kopumā par šo tematu publicēti vien daži atsevišķi pētījumi. Pētījuma mērķis ir apzi-

nāt šobrīd aktuālus militārās medicīnas vēstures izpētes jautājumus, kuriem līdz šim nav pievērstas pietiekami liela uzmanība, bet kuru izpēte dotu lielākas zināšanas un paplašinātu skatījumu uz dažādiem vēstures procesiem. Piemēram, aktuāls ir jautājums par kara ietekmi uz kara tiešo dalībnieku garīgo veselību. Latvijas armijas militārās medicīnas vēstures izpēte ir cieši saistīta ar medicīnas, sociālās, politiskās, militārās u.c. jomu izpēti.

Juris Pavlovičs prezentēja turpmāko pētījumu skici par Latvijas un latviešu ikdienas dzīvi no 1815. gada līdz 2010. gadam. Viņš uzsvēra, ka Latvijas teritorijas vēsturiskā pieredze lielā mērā atšķiras no Rietumeiropas, kur radušās un tikušās izstrādātas pašreizējās ikdienas dzīves vēstures koncepcijas. Piedāvātais monogrāfijas projekts iecerēts kā atbilde mītam par “Straumēniem” – priekšstatam par latviešu tautas ikdienu kā kaut ko iekšēji statisku un stabilu, kur pārmaiņas notika tikai nepārvaramu un vardarbīgu ārēju spēku ietekmē. Šeit tiek piedāvāta pilnīgi atšķirīga mūsu tautas pēdējo divu gadsimtu ikdienas versija – plūstoša un nepārtraukti mainīga, kur katra nākamā paaudze dzīvoja jau atšķirīgā ikdienā, bet trešā paaudze vairs pat nespēja tā īsti saprast savu vecvecāku dzīves gaitas.

Edvīns Evarts referēja par kriminālo situāciju Latvijā nacistiskās Vācijas okupācijas laikā, tuvāk aplūkojot Liepājas piemēru. Pētījums veikts šī perioda ikdienas dzīves pētniecības ietvaros. Referents norādīja, ka kara gados kriminogēnā situācija Latvijā nepasliktinājās dažādu iemeslu dēļ, tomēr bija vērojams sīko zādzību, dokumentu viltošanas un melnā tirgus darījumu skaita pieaugums. Kara laika īpatnība bija arī tā, ka lielākā daļa smago noziegumu, kā laupīšana, slepkavības utt., tika atklāti. Savukārt Liepājas novada kara laika specifika bija pārrobežas melnā tirgus dalībnieku skaita pieaugums, sevišķi no Lietuvas, 1942. gadā.

Par padomju drošības dienestu veiktām civiliedzīvotāju slepkavībām Abrenes apriņķī 1945. gada septembrī un oktobrī referēja **Zigmārs Turčinskis**. Viņš uzsvēra, ka okupācijas režīms šajā laikā pastiprināja represijas pret civiliedzīvotājiem, jo Maskavas NKVD vadība bija pieprasījusi “nesaudzīgu cīņu pret padomju varas ienaidniekiem”. Slepkavības notika uz mazāko aizdomu pamata. 1945. gada septembrī un oktobrī Abrenes (Viļakas) apriņķī čekisti noslepkavoja vismaz 60 cilvēkus. Čekas brutalitāte šokēja pat komunistiskās partijas vadību, kā rezultātā 1945. gada novembrī Latvijā notika aktīvāko NKVD un NKGB apriņķa līmeņa čekas darbinieku aresti. Abrenes (Viļakas) apriņķī tika arestēti

septiņi NKVD un NKGB virsnieki, to skaitā visi Baltinavas pagasta operatīvie darbinieki, kurus sagaidīja cietumsodi.

Aināra Lerha referāts “Latvijas ārlietu dienesta un latviešu trimdas sakari ar Rietumvalstu institūcijām 20. gs. 40.–50. gados: ieskats trimdas preses materiālos” skāra ārlietu dienesta darbību, palīdzot latviešu bēgļiem. Sevišķi aktīva šī darbība bija 1944.–1946. gadā, sniedzot gan konsulāro palīdzību, gan palīdzību bēgļu tiesību aizsardzības jautājumos. Arī vēlākā periodā bēgļiem svarīgi informatīvi materiāli tika publicēti dažādos preses izdevumos.

Par pārmaiņām Latvijas PSR valsts drošības iestādēs 1953. gadā referēja **Dzintars Ērglis**. Viņš uzsvēra, ka 1953. gads ir robežšķirtne Padomju Savienības turpmākā pastāvēšanā. Destalinizācijas procesu ļoti strauji un radikāli aizsāka viens no Staļina tuvākajiem līdzgaitniekiem Lavrentijs Berija. Arhīva dokumenti un notikumu gaita liecina, ka attiecībā uz Latvijas PSR valsts drošības iestādēm L. Berija bija sācis noteikt kadru politiku jau krietni agrāk pirms Staļina nāves. Vislielākā problēma, ar kuru saskārās LPSR VDM, bija latviešu valodu zinošu cilvēku katastrofāls trūkums tās struktūrās. Aktivāka cīņa pret čekistu pielietotajam spīdzināšanām LPSR VDM sākās tieši ar N. Kovaļčuka iecelšanu Latvijas PSR valsts drošības ministra amatā.

Uldis Krēslis referātā “Latvijas valsts politisko, saimniecisko un starpnacionālo attiecību pamatu izbūve 20. gs. 20. gadu pirmajā pusē” stāstīja par latviešu pilsoniskajām partijām un to darbību no 1917. līdz 1934. gadam. Pētnieks uzsvēra, ka tēma ir nozīmīga, lai saprastu Latvijas politisko procesu pēctecību. Valsts īstenoto politiku 20. gadu pirmajā pusē kopumā raksturoja tās acīmredzami pragmatiskais, Latvijas valsts interešu prioritātes raksturs un straujā rīcība, reaģējot uz aktuālās situācijas prasībām. Pateicoties nosvērtajai un pragmatiskajai valdības politikai, Latvija jau 20. gadu sākumā tika skatīta kā nopietns reģionālo un starptautisko politisko procesu spēlētājs, kura viedoklis, lai arī ne vienmēr uzklausīts, tomēr tika respektēts.

Daina Bleiere referātā par nacionālkomunismu Latvijā, tā avotu bāzi un pētniecības problēmām aplūkoja pētniecībā pēdējos divdesmit gados paveikto. Viņa norādīja, ka šī jautājuma pētnieki balstās uz primāro avotu kopumu – arhīvu materiāliem un atmiņām. Viņasprāt, tas ir problemātiski, jo dokumentu masīvs savulaik radīts, lai izvirzītu apsūdzības nacionālkomunistiem, tomēr tas obligāti nenozīmē, ka apsūdzības vienmēr ir bijušas īstenību atainojošas. Pēc pētnieces domām, ir jāanalizē nacionālkomunistu reālās darbības un viņu patiesie uzskati un mērķi.

Konferences darba noslēgumā tika dota iespēja iepazīties ar **Ilzes Boldānes-Zeļenkovas** pētījumu par bijušās PSRS mantojumu Latvijas teritorijā – tās militārājam bāzēm kā nozīmīgu objektu starpdisciplināriem un starptautiskiem pētījumiem. Pēdējos gados tā ir aktuāla tēma Austrumeiropas vēsturnieku un etnologu pētījumos. Ziņojuma mērķis bija parādīt šīs tēmas piedāvātās plašās starpdisciplinārās izpētes un starptautiskās sadarbības iespējas.

Konferencē nolasītie ziņojumi raisīja klausītājos lielu interesi, jo pēc katra referāta auditorijai bija iespēja uzreiz uzdot jautājumus un diskutēt par interesējošiem jautājumiem. Atsevišķos gadījumos produktīvas diskusijas raisījās arī starp referentiem, kas noteikti bagātināja klausītāju zināšanas par vienu vai otru tēmu.

Edvīns Evarts

ARHEOLOĢIJAS UN ETNOGRĀFIJAS SEKCIJA LATVIJAS UNIVERSITĀTES 75. KONFERENCĒ

2017. gada 21. februārī LU prioritārās zinātniskā tēmas “*Letonika, diaspora un starpkultūru komunikācija*” ietvaros notika LU 75. konferences LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģijas un etnogrāfijas sekcija, kurā tika nolasīti 15 referāti.

Secijas mērķis bija iepazīstināt ar minētās prioritārās tēmas apakšprojekta “*Latvijas teritorija kā dažādu kultūrtelpu, reliģiju, politisko, sociālo un ekonomisko interešu saskarsmes zona no aizvēstures līdz mūsdienām*” izpildītāju – arheologu, bioarheologu un etnogrāfu pētījumu tēmām, paveikto darbu 2016. gadā un turpmāko pētījumu virzieniem.

Līdz šim LU Latvijas vēstures institūts regulāri organizējis arheologu zinātniskās atskaites sesijas, kas veltītas arheoloģiskajiem lauka darbu pētījumiem, uzturot daudzu gadu desmitu tradīciju iepazīstināt sabiedrību ar jaunāko arheoloģisko izrakumu rezultātiem. Šī ir pirmā konference, kurā institūta zinātnieki tik plaši iepazīstina ar saviem akadēmiskajiem pētījumiem, kas veikti viena projekta ietvaros.

Arheologu referātos aplūkoti tematiski daudzveidīgie jautājumi hronoloģiski attiecas gan uz bronzas un dzelzs laikmetu, gan viduslaikiem. Atbilstoši apakšprojektā izvirzītajiem pētnieciskajiem mērķiem veikta padziļināta un starpdisciplināra arheoloģiskajos izrakumos iegūtā materiāla izpēte. Zīmīgi, ka pētnieki, izmantojot starpdisciplināro